

בס"ד
התשס"ט

בחזרה לגן עדן לפרשת תרומה

ובמקביל בהקמת המשכן (שמות ל"ט, ל"ב; מ', ל"ג):
 "וְתִכְלֹל כָּל עֲבֹדַת מִשְׁכַּן אֱהִל מוֹעֵד... וְיִכְלֹל מֹשֶׁה אֶת
 הַמְּלָאכָה"

נחמה ליבוביץ בעיונים לספר שמות:

ולא רק באופן כללי רואים אנו כאן הקבלת כילוי מלאכת שמים
 וארץ וכילוי מלאכת המשכן, אלא אף בפרטי הלשון נמצא
 הקבלה זו. מה במעשה בראשית מוזכר תחילה כילוי המלאכה
 באופן סביל ולאחריו מוזכר באופן פעיל, האלקים, עושה
 המלאכה אשר כילה את מלאכתו ("ויכולו השמים והארץ"
 "ויכול אלקים מלאכתו"). אף במעשה נמשכן נאמר כילוי
 המלאכה הסביל לפני הפעיל ("ותכלל כל עבודת משכן אהל
 מועד" "ויכול משה")

3. שתי המלאכות מסתיימות בברכה

"ויברך א-להים את יום השביעי (בראשית ב', ג')
 "ויברך אותם משה" (שמות ל"ט, מ"ג).

4. לשון עשייה מוזכר שבע פעמים בבריאת העולם:

"וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת הַרְקִיעַ" (בראשית א', ז'); "וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים
 אֶת שְׁנֵי הַמְּאֹרֹת" (א', ט"ז); ועוד
 ואילו במעשה המשכן חוזרת לשון זו קרוב למאתיים פעמים:
 "וַיַּעַשׂ לִי מִקְדָּשׁ" (שמות כ"ה, ח'); "וַיַּעַשׂ וְאֶרְוֶנָה" (כ"ה,
 ט'); "וַיַּעַשׂ יֵת שֶׁלַחַן" (כ"ה, כ"ג) ועוד ועוד.

5. בספר משלי (ג', י"ט-כ') מתוארת בריאת העולם במילים –

"ה' בַּחֲכָמָה יִסַּד אֶרֶץ כֹּונן שָׁמַיִם בַּתְּבוּנָה, בַּדַּעַת וְ
 תְהוֹמוֹת נִבְקָעוּ"
 תיאורי אופן אלו הן בדיוק תכונותיו של בונה המשכן,
 בצלאל בן אורי (שמות ל"א, ג'):
 "וימלא אותו רוח א-להים בַּחֲכָמָה בַּתְּבוּנָה וּבַדַּעַת
 ובכל מלאכה"

6. כשם שלאדם אסור היה לאכול מן החי, כך אין בתוך המשכן כל מוצר העשוי מן החי.

למעשה, כלי המשכן עשויים מזהב, וגם אם יש עץ, הוא מצופה
 בזהב.

יריעות המשכן שהן במדרגה נמוכה יותר מהכלים עשויות
 מצמר או מפשתן, ואף בהן אין משום נטילת נשמה מן החי.

גם אם הצבע של היריעות ניטל מן החי, מכל מקום בצבע אין
 ממשות.

פרשיות תרומה, תצוה, וכי תשא מוקדשות לציווי בניית המשכן
 המיועד לשמש בסיס להשכנת השכינה בתוך העם במדבר, כמו
 שמופיע בראשית הציווי:

1. שמות כ"ה ז'

"ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם".

אלא שפרשיות המשכן הכורכות בתוכן מספר רב של פרטים
 יוצרות קושי בהבנתן.

קושי זה נובע מכך, שמרוב עצים לא רואים את היער, ולכן גם
 קשה להבין מה החשיבות בתיאור כל הפרטים הללו ובחזרה
 עליהם מספר רב של פעמים.

מצד שני האריכות הרבה שבה עוסקת התורה בתיאור הכפול -
 של הציווי ושל קיומו - מבטאת, בודאי, את חשיבותו ומשמעותו
 המיוחדים של המשכן.

השאלה אף מחריפה מכיוון שדיני המשכן אינם מחייבים
 לדורות.

בשיעור השבוע ננסה לשפוך מעט אור על משמעותם של חלק
 מפרטים אלו, על פי מספר שיעורים מבית המדרש של ישיבת הר
 עציון.

בחזרה לגן עדן

כבר עמדו רבים על כך, שישנן השוואות לשוניות בולטות, בין
 תיאור בניית המשכן לתיאור בריאת העולם.

נציג כמה מהן:

2. השוואות בין בניית המשכן לבריאת העולם

1. בסיום תהליך הבריאה נאמר (בראשית א', ל"א):

"וַיִּרְא אֱלֹהִים אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וְהָנָה טוֹב מְאֹד"

כנגד זה, עם סיום מעשה המשכן נאמר (שמות ל"ט, מ"ג):

"וַיִּרְא מֹשֶׁה אֶת כָּל הַמְּלָאכָה וְהָנָה עָשָׂה אֹתָהּ כְּאֲשֶׁר
 צִוָּה ה' כִּן עָשׂוּ"

ומסבירה נחמה ליבוביץ בעיונים את ההקבלה ואומרת:

שבע פעמים רואה ה' את אשר עשה – כביכול בודקו ומוצאו
 כולו טוב (וירא – כי טוב), ובפעם השביעית כסיכום לכל (והנה
 טוב מאד).

אף משה בסוף כלות המלאכה רואה הוא את כל המלאכה, אך
 אין האדם יכול לומר על מעשה ידיו כי טובים הם, גם אם נעשו
 מעשיו כתבנית אלוקית אשר הראה בהר האלוקים, כל שבחו
 וגדולתו הוא שנעשה מעשהו כמצווה.

2. בבריאת העולם נאמר (בראשית ב', א-ב):

"וַיִּכְוֹלוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צִבְאָם וַיִּכְלֹל אֱלֹקִים בְּיוֹם
 הַשְּׁבִיעִי מֵאֲכֹתָו אֲשֶׁר עָשָׂה"

כמו שנאמר במדרש :

6. אבות דר' נתן פי"א

"רי טרפון אומר: אף הקב"ה לא השרה שכיתנו על ישראל עד שעשו מלאכה, שנאמר: 'ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם'"

אולם, בפרק ב' בבראשית, בתיאורו של האדם המובא לגן עדן, שונה התמונה.

בפרק זה הקב"ה מתהלך בגן, ועל האדם מוטלת רק חובת הציות למצוות ה', והתפקיד - "לעובדה ולשמרה" (בראשית ב', ט"ו).

ואכן, גם לתיאור זה של הבריאה, ותפקיד האדם שבה, ישנה מקבילה במשכן. **כשם שתהליך בניית המשכן מקביל לתפקיד האדם בבראשית א', כך תיאור העבודה במשכן מקביל לתפקיד האדם בבראשית ב'.**

ישנן השוואות רבות בין המשכן לבין גן העדן, וממילא בין העובדים במשכן לנוכחים בגן עדן:

7. השוואות בין העובדים במשכן לנוכחים בגן עדן:

1. על האדם בגן העדן הוטלה, כאמור, החובה - "לעבדה ולשמרה" (בראשית ב', ט"ו). אלו הם גם תפקידי הכהנים והלויים במשכן, שנאמר (במדבר ג', ח')

"ושרו את כל כלי אוהל מועד ... לעבד את עבודת המשכן".

2. הופעתו של הקב"ה בגן עדן מתוארת כך (בראשית ג', ח'): "וישמעו את קול ה' א-להים מתהלך בגן". ביחס למשכן נאמר בויקרא (כ"ו, י"א-י"ב): "ונתתי משכני בתוכם ... והתהלכתו בתוכם והייתי לכם לא-להים".

3. בפתח גן העדן הוצבו הכרובים - "וישכן מקדם לגן עדן את הכרובים ואת להט הכרב המתהפכת לשומר את דרך עץ החיים" (בראשית ג' כ"ד). במקדש הוצבו הכרובים על הארון, בו נמצאו לוחות הברית, עיקרה של התורה - "עץ חיים היא למחזיקים בה".

ראוי להעיר ש"כרובים" היא מלה נדירה בתורה והיא מופיעה רק בגן עדן ובמשכן.

משמעותה של הקבלה זו היא, שהכרובים השומרים על דרך עץ החיים שומרים על המשכן גם כן, כמו שמפרש רש"ר הירש:

רש"ר הירש

"לשמור את דרך עץ החיים אפשר לפרש בשני אופנים: לשמור את דרך עץ החיים לבל ימצאנה האדם או לשמור עליה לבל תאבד מן האדם, ולמען ישוב אליה בעתיד. רמזים מדברי חז"ל מטים כלשון אחרון, שבכל מקום הכרובים הם מרכבה לשכינה, המתגלה לאדם ומתערבת בהליכותיו. כרובים שומרים את "עץ החיים" שבמקדש, שהוא גן עדן בזעיר אנפין - כדרך שהם שומרים כאן על דרך עץ החיים לבל תאבד מן האדם. "

ברם, ניתן לראות הדרגה במקומם של הכרובים במשכן.

הכרובים הולכים ומתחזקים ככל שאנו מתקרבים למכון שבתו של הקב"ה.

בתוך המשכן עצמו לעולם אין קרבות מן החי, מלבד מקרה בו העם או הכהן הגדול חוטאים ואז יש צורך בקרבן חטאת מן החי שכן המשכן עצמו נטמא על ידי חטאים אלו, ואיבד בכך מקדושתו.

אף יריעות העזים המהוות גם הן חלק מהמשכן כפי שיבואר להלן, אינן עשויות, ככל הנראה, מעורות עזים אלא מצמר עזים, שהרי התורה לא מונה ברשימת התרומות עורות עזים כפי שהיא מזכירה עורות תחשים ועורות אילים מאודמים.

גם במדרשי חז"ל מובאת ההשוואה בין מלאכת המשכן לבריאת העולם מספר פעמים. כך, למשל, אומר מדרש תנחומא:

3. מדרש תנחומא פקודי ב'

"למה הוא אומר ה' אהבתי מעון ביתך ומקום משכן כבודך, (תהלים כ"ו, ח')? בשביל ששקול כנגד בריאת העולם. כיצד? בראשון כתיב: בראשית ברא א-להים את השמים ואת הארץ, (בראשית א', א'), וכתוב: 'נוטה שמים כיריעה' (תהלים קי"ד, ב'). ובמשכן מה כתיב? 'ועשית יריעות עזים' (שמות כ"ו, ז'). בשני ייהי רקיע ואומר בהן הבדלה, שנאמר: 'ויהי מבדיל בין מים למים' (בראשית א', ו'), ובמשכן כתיב 'והבדילה הפרוכת לכם' (שמות כ"ו, ל"ג) ...".

וכך הולך המדרש ומוצא הקבלות בין כל ימי הבריאה לבין שלבים שונים במלאכת המשכן.

אלא שעדיין יש לשאול:

מדוע משחזרת בניית המשכן את בריאת העולם?

לשם מה נצטוו ישראל "לחזור" על בריאת העולם, כפי שתוארה בפרק א' בבראשית?

ומסביר הרב יונתן גרוסמן שהתשובה לדבר נעוצה בהבנת ייעודו של האדם לאור פרק הבריאה הראשון.

בפרק זה מדגישה התורה שהאדם נברא בצלם א-להים, ותפקידו - **השליטה בעולם**.

בדרך זו מוציא האדם את דמיונו לקב"ה מן הכח אל הפועל, כמו שנאמר:

4. בראשית א', כ"ו-כ"ח

"ויאמר א-להים: נעשה אדם בצלמו בצלם א-להים, בראשית א', כ"ו, ויברא א-להים את האדם בצלמו, בצלם א-להים בראשית א', כ"ז, וזכר ונקבה ברא אותם. ויברך אותם א-להים ויאמר להם: פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשו ורדו בדגת הים ..."

כלומר מבריאתו נקרא האדם להידמות במעשיו לקב"ה, כמו שאומר הגמרא:

5. מסכת סוטה יז ע"א

"אחרי ה' א-להיכם תלכו' - וכי אפשר לו לאדם להלך אחר שכינה? ... אלא להלך אחר מידותיו של הקב"ה. מה הוא מלביש ערומים ... אף אתה הלבש ערומים; הקב"ה ביקר חולים ... אף אתה בקר חולים; הקב"ה ניחם אבלים ... אף אתה ניחם אבלים; הקב"ה קבר מתים ... אף אתה קבור מתים"

ומכאן מסביר הרב גרוסמן גם הרעיון הטמון בבניית המשכן:

כשם שהקב"ה ברא עולם ושיכן בו את האדם, כך **האדם נקרא לבנות מקום לקב"ה**: "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" (שמות

כ"ה, ח').

במעשה זה נעשה האדם שותף עם הקב"ה במעשה בראשית.

בנסתר... והיה במשכן תמיד עם ישראל הכבוד שנראה להם בהר סיני, ובבוא משה היה אליו הדיבור אשר נדבר לו בהר סיני.

את ההקבלה בין ההשראות במשכן ובהר סיני רואים בברור מתוך תיאור ההשראה הסופית של השכינה על המשכן בסוף הספר ובפרשת שמיני וכן בציווי לבנייתה.

תיאור השראת ענן ה' על המשכן בסוף ספר שמות מקביל לתיאורה בסוף פרשת משפטים:

9. השראת שכינה על הר סיני ועל המשכן

בפרשת משפטים (כד: טז-יז): **וישכן כבוד ה' על הר סיני ויכסהו הענן...** ומראה כבוד ה' כאש אכלת בראש ההר לעיני בני ישראל.

בפרשת פקודי (מ: לד-ח): **"ויכס הענן את אהל מועד וכבוד ה' מלא את המשכן ואש תהיה לילה בו לעיני כל בית ישראל..."**

יתר על כן יתכן שהעובדה מוצאת לנכון לתאר את הר סיני כאשר משה נקרא לחזור להר בסיום טכס הברית בסוף פרשת משפטים, למרות שכבר שמענו רבות על נוכחות ה' בהר וביטוי הטבעיים (כד: טז-יז), ניתן להבנה כקשורה לביטוי המופיע בה בפעם הראשונה בתורה (בקשר לה') - **"שכן"**.

כלומר, לקראת עלייתו של משה לקבל את הציווי לבניית משכן, מתארת התורה את הר סיני כמוקד להשראת השכינה, **אותה אמורה המשכן להנציח.**

10. ה' יורד באש על הר סיני ועל המשכן

בצורה דומה לאש שמופיעה במעמד הר סיני (שמות י"ט כ"ב): **"ויהר סיני עשן כלו מפני אשר ירד עליו יהנה באש ויעל עשן כעשן הכבשן ויחמד כל הקר מאד"**. מופיעה האש בפרשת שמיני בעקבות קרבנות המילואים כ"אש אוכלת" (ויקרא ט: כג-ד):

"וירא כבוד ה' אל כל העם ותצא אש מלפני ה' ותאכל על המזבח את העלה... וירא כל העם ויפלו על פניהם."

יתכן גם שהעובדה שכניסתם של בני ישראל למשכן נאסרה, נובעת מכך שהם עצמם לא רצו להדבר עם הקב"ה ישירות במעמד הר סיני, והעדיפו לקיים את הקשר בינם לבין הקב"ה על ידי משה.

העדפה זו גוזרת ריחוק מסוים בין עם ישראל לבין משכנו של הקב"ה, שמתבטא, כאמור, באיסור להיכנס למשכן.

ההקבלה זו בין המשכן לבין הר סיני קשורה במיוחד לבנין המשכן ולכליו.

הקשר בין חפצים אלו והר סיני מודגש כבר בראשית הפרשה כחלק מהצבת מטרת ההתרמה:

11. הקשר בין המשכן וכליו להר סיני

"ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו וכן תעשו." (כח: ט) פסוק זה, אמנם, אינו מדגיש את הקשר בין המראה ומיקומו-הר סיני, אבל פסוקי מפתח אחרים, אלו **המסיימים כל תת-יחידה**, מזכירים מיקום זה במפורש:

"וראה ועשה בתבניתם אשר אתה מראה בהר" (כה: מ) סוף תיאור כלי המשכן)

"והקמת את המשכן כמשפטו אשר הראית בהר" (כו: לו) סוף תיאור המשכן)

על הארון עצמו יש ממש כרובים המהווים למעשה חלק מהארון.

גם על גבי הפרוכת המפרידה בין הקדש לקדש הקדשים, יש כרובים, אלא שכרובים אלו ארוגים בתוך הבד ואינם עומדים לעצמם.

התורה קובעת שהכרובים יהיו **מעשה חושב**, אך איננה מסבירה כאן מה פישרה של קביעה זו.

רק בהמשך נאמר שבצלאל קיצץ פתילי זהב כדי להכניסם עם חוטי הצמר, ומעשה זה הוגדר שם **'מעשה חושב'**.

מכך ניתן להסיק שתערובת של חוטים מוגדרת כ'**מעשה חושב'**.

ומכאן, שגם ביחס לכרובים, ניתן להסיק שהכרובים היו סרוגים בתוך הבד, וזוהי משמעות הדרישה **למעשה חושב'** שנאמרה לגביהם.

במסך הפתח נאמר לעומת זאת שהוא עשוי 'מעשה רוקם'.

חז"ל קבעו שהכרובים היו רקומים **עליו**.

רקמה משמעותה שיש בד בסיס עליו רקום משהו נוסף.

רקמה זו שונה מהותית ממעשה חושב, שכן מעשה חושב דומה לכיפה סרוגה שם הדוגמה היא **חלק מהבד**, בעוד שברקמה הצורה היא דבר מה הנוסף לבד.

במלים אחרות: כאשר אנו בחצר ואנו מתקרבים לקודש, הכרובים רק רקומים.

כאשר אנו נכנסים ומגיעים לפרוכת הכרובים מהווים כבר חלק מהבד ואינם רק תוספת חיצונית.

כאשר אנו ממשיכים להתקרב הכרובים הופכים להיות כרובים **"אמיתיים"** העשויים מזהב.

4. הקב"ה הליביש את אדם וחוה בגן עדן (בראשית ג', כ"א):

"ויעש ה' א-להים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם"

במקביל, נוהג כך משה בימי המילואים (שמות כ"ח, מ"מ"א):

"ולבני אהרן תעשה כתנות ... והלבשת אותם את אהרן אחיך ואת בניו"

זהו, איפוא הפן השני של בניית המקדש.

אם בפן הראשון עיקרו של המשכן היה בעצם המעשה, המקביל למעשה הקב"ה בבריאת העולם,

הרי שבפן זה הדגש הוא בתוצאה - השראת השכינה במשכן היא חזרה לעולם האידיאלי של גן העדן, אותו עולם ממנו גורש האדם הראשון.

ומסכם הרב יונתן גרוסמן:

נמצאנו למדים איפוא, שבניית המשכן היא תיקון לחטאו של האדם בגן העדן. עם היציאה ממצרים נברא, כביכול, עם ישראל. בניית המשכן תאפשר חזרה למצב שבו ה' מתהלך בתוך בני ישראל.

המשכן והר סיני

מרוממים דברי הרמב"ן בהקדמתו לפרשת תרומה, בו הוא מסביר את המשכן ואת השראת השכינה בו כהמשך למעמד הר סיני:

8. הרמב"ן בהקדמתו לפרשת תרומה

וסוד המשכן הוא שיהיה הכבוד אשר שכן על הר סיני שוכן עליו

מצד אחד ביקש ה' את יוזמתם של ישראל בהורדת השכינה. המשכן לא ירד מן השמים כי נכונותם לתרום ולעמול היא תנאי להשגת נוכחות השכינה.

מצד שני, חשוב שהבונה יבין שפעולתו היא רק מכשיר, שתרומתו רק סמלית.

לשם כך, הבנייה נעשתה כפי תוכנית שמימית על ידי מי שנתמלא בו "רוח אלקים", כלומר לגילוי השמימי המקורי הזה היה אמנם צורה פיזית שכללה אפילו כלי בית (ארון, מנורה, שלחן, מזבח), אבל דמויות אנושיות היו מחוץ לתחומן.

לעומת זאת, המשכן היה חיקוי אנושי של הגילוי השמימי הנבנה בידי אדם ובחומרינו.

המשכן ה"אנושי", שהיה ביטוי אנושי לנוכחות השכינה, פעל כפי הבנתו של האדם.

אבל, לא יתכן שכן אדם יהפוך את בית ה' לביטוי לרגשותו האישיים.

עליו לקבל את תכתיביו של אלקיו, במקום להגדיר את מושב הא-ל בעצמו, ובכך להתאים כביכול את אופיו, להבנתו.

לסיכום אספקט זה של ההקבלה בין המשכן ובין מעמד הר סיני, נביא את דבריו של הרב טרגין:

18. הרב טרגין

מצד אחד, יסודות הבנין נשאבו מהגילוי השמימי. התיאור המפורט של המראה הוציא מלבם של אלו שהיו רוצים בלעדיה לפעול כפי פרי דמיונם.

מצד שני, כדי שיוכל לבטא בצורה אנושית את הגילוי המקורי, היה חשוב שהמשכן יראה כבית מלא חיים.

לשם כך נבחרו כהנים כ"קדושים לה'" לבצע עבודות תמידיות שסימלו את נוכחות ה' הנתפשת בקנה-מידה אנושי.

וממשיך הרב טרגין ולומד מכאן מסר לדורות ואומר:

יש בציווי כפול זה מסר חשוב לכלל עבודתו של האדם. למרות חשיבות ההזדהות האישית עם התורה, ובעיקר עם המצוות, קיומן צריכה להיות ביטוי לקבלת עול מלכות שמים אמיתית.

ביטוי לאופי קיומו של האדם יש ביחסו לפרטי המצוות שלא תמיד מובנים לאור הבנתו האישית את רעיונה הכללי של המצוה. דקדוקו בפרטים אלו למרות הכל מבטא את קבלתו של התורה בצורה הדומה לקבלת פרשת המשכן - "כאשר צוה ה' את משה."

את משה."

סדר כלי המשכן ומשמעותו

לאחר שראינו את ההקבלות של המשכן כחזרה ל"גן העדן" וכהמשך השראת השכינה של מעמד הר סיני, ברצוננו לעסוק ברשימות החוזרות על מבנה המשכן והכלים אשר בתוכו (מופיעות בחציו השני של ספר שמות).

סדר הכלים המופיע בשש רשימות אלו נחלק למעשה לשני דגמים עיקריים:

הדגם הראשון: רשימת הכלים הראשונה שנאמרה למשה מאת ה' (פרקים כ"ה - ל"א).

הדגם השני: שאר חמש הרשימות (פרקים ל"ה - מ"א).

סדר הכלים בדגם השני ברור ומופתי - הרשימה מתחילה

ממבנה המשכן ואז מתארת את הכלים על פי מיקומם במשכן:

"נבוב לחת תעשה אתו כאשר הראה אתך בהר" (כז:ח/ סוף תיאור כלי החצר)

המפרשים כבר התייחסו לשימוש - הנראה לא מתאים - בשורש "ראה."

אם ה' מראה לו בעצמו את הצורות השונות, למה לא מנוסח כך בצורה פשוטה?

כפתרון ניתן להיעזר בניסוחו של הספורנו:

12. ספורנו

"ושכנתי בתוכם ככל אשר אני מראה אותך וכו"- אשכון ביניהם לקבל תפילתם ועבודתם באותו האופן שאני מראה אותך שכינתי בהר."

כלומר ה' לא הראה למשה צורות מלאכותיות אלא ציפה ממשה שיחקה את הצורה "הטבעית" של השראת השכינה בהר סיני.

וכך לשון הגמ':

13. מנחות כט ע"א

"תניא ר' יוסי ב"ר יהודה אומר- ארון של אש ושלחן של אש ומנורה של אש ירדו מן השמים וראה משה ועשה כמותם"

ומסבירה נחמה ליבוביץ בעיונים:

14. נחמה ליבוביץ

"צורת ההפעל החוזרת ונשנית בכל שלשת הפסוקים האלה, באה כדי להראותנו עד כמה חוזר המראה הגדול הזה, מראה תבנית המשכן לתודעתו של משה על מנת שיעשה כמוהו כתבניתו עלי אדמות"

היכן ומתי הראה משה תבנית זו?

אומרת התורה:

15. שמות כ"ה מ'

"וראה ועשה כתבניתם אשר אתה מראה בהר"

נאמר המקום "בהר" אך לא נאמר הזמן בו הראה, בו נקרא משה להר לראות.

והנה יתפרש הדבר אם נסתכל במה שנאמר בסיום ברית האגנות המופיעה בסוף פרשת משפטים, בה נאמר:

16. שמות כ"ד

טז וַיִּשְׁכַּח בְּבוֹד־יְהוָה עַל-הַר סִינַי וַיִּכְסְהוּ הָעָנָן שָׁמַיִת יָמִים וַיִּקְרָא אֶל-מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַשְּׂבִיעִי מֵתוֹךְ הָעָנָן. יח וַיָּבֹא מֹשֶׁה בְּתוֹךְ הָעָנָן וַיַּעַל אֶל-הָהָר וַיְהִי מֹשֶׁה בְּהָר אֲרָבָעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה.

ואומרת נחמה ליבוביץ בעיונים:

17. נחמה ליבוביץ

"בששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ, את המשכן ואת כליו הטיל על האדם לעשותם, אבל את תבניתן עשה ה' בששת ימים וביום השביעי קרא למשה, ומשה הראה בהר את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו."

בעצם הרעיון של בנייה אנושית של מעון לשכינה כרוכה סכנה ובעיה חמורה- איך בן אדם מבין את יכולתו לבנות?

וגם את גילוי השכינה בהר סיני שמקורו עליון לא ממש ראו בני ישראל שהרי היה ענן כבוד על ההר וגם הקב"ה אמר למשה "הנה אנכי בא אליך בעב הענן."

מסתירה אותו מעין רואה. זהו החדר הפנימי של 'יושב הכרובים'

(ראה פירושו של רש"י למל"ב י"א, ב, המזהה את "חדר המטות" עם קדש הקדשים).

דומה, כי שני החדרים שבמשכן מקיימים ביניהם זיקה אדוקה, לפחות על פי הכלים הנמצאים בהם.

בקדש הקדשים נמצאים הארון והכרובים ;
בקדש נמצאים השולחן והמנורה.

נראה, כי תיאור התורה את שני זוגות הכלים מבקשת ליצור זיקה ביניהם.

תיאור השולחן, העשוי עצי שיטים ומצופה זהב דומה עד מאד לתיאור הארון, שגם הוא מעצי שיטים ומצופה זהב.

להפתעתנו, גם תיאורם של המנורה והכרובים, דומה עד מאד :

21. השוואה בין הכרובים והמנורה

מנורה	כפורת-כרובים :
ועשית מנרת זהב טהור	ועשית כפורת זהב טהור
מקשה תיעשה המנורה	אמתים וחצי ארכה ואמה וחצי רחבה
ירכה וקנה גביעיה כפתריה ופרחיה ממנה יהיו	ועשית שנים כרבים זהב
וששה קנים יצאים מצדיה	מקשה תעשה אתם משני קצות הכפרת
שלשה קני מנרה מצדה	כרוב אחד מקצה מזה וכרוב אחד מקצה מזה
האחד ושלשה קני מנרה מצדה השני...	מן הכפרת תעשו את הכרבים על שני קצותיו
כפתריהם וקנתם ממנה יהיו	והיו הכרבים פרשי כנפים למעלה סככים בכנפיהם על הכפרת
כלה מקשה אחת זהב טהור	ופניהם איש אל אחיו
ועשית את נרתיה שבעה והעלה את נרתיה	אל הכפרת יהיו פני הכרבים
והאיר על עבר פניה	ונתת את הכפרת על הארון מלמעלה
ומלקחיה ומחתתיה זהב טהור	אל הארון תתן את העדת אשר אתן אליך
ככר זהב טהור יעשה אתה את כל הכלים האלה	ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת
וראה ועשה בתבניתם אשר אתה מראה בהר :	מבין שני הכרבים אשר על ארון העדת
	את כל אשר אצוה אותך אל בני ישראל

המנורה והכרובים הינם הכלים היחידים במשכן העשויים זהב טהור, מיקשה אחת.

אך מעבר לזה הכתוב כאמור מבקש ליצור זיקה ביניהם, בדרך תיאורו, שהרי את שני הכלים הללו מתאר הכתוב ככלי בעל שני קצוות הפונה אל עבר המרכז.

כך במנורה: "שלשה קני מנרה מצדה האחד ושלשה קני מנרה מצדה השני... והאיר על עבר פניה",

וכך אף הכרובים והכפורת: "כרוב אחד מקצה מזה וכרוב אחד מקצה מזה... אל הכפרת יהיו פני הכרבים".

לא רק ששני הקצוות פונים אל המרכז אלא הם גם יוצאים ממנו. במנורה קראנו - "וששה קנים יצאים מצדיה... כפתריהם וקנתם ממנה יהיו",

ועל הכרובים קראנו - "מקשה תעשה אתם משני קצות הכפרת... מן הכפרת תעשו את הכרבים על שני קצותיו".

ככל שהכלי פנימי יותר, כך הוא מוקדם ברשימה.

ממילא, הארון והכרובים, הנמצאים בקדש הקדשים, פותחים את חלק הכלים ברשימות אלו, אחר כך מתוארים המנורה והשולחן, הנמצאים בקדש וכו'.

לעומת הסדר שבדגם הרשימות השני, סדר הרשימה הראשונה הינו מעניין ביותר.

בתחילה דומה כי גם כאן הסדר הינו "גיאוגרפי", כלומר על פי המיקום, אך עד מהרה מתגלים מספר פערים, ונרצה לעסוק בשתי חריגות המופיעות בפרשת תצוה, האחת פותחת את הפרשה והשניה מסיימת אותה - הציווי על הדלקת המנורה בתחילת הפרשה, ומזבח הקטורת המופיע בסיום הפרשה.

לשם הבנת החריגה שבמיקום הצו על המנורה נעין תחילה בסדר הכלים ברשימה זו:

19. סדר הציווי בפרשיות תרומה, תצוה, כי תשא

פרשת תרומה	פרשת תצוה	פרשת כי תשא
ארון	מנורה-נר תמיד	מזבח הקטורת(תצוה)
כרובים (כפרת)	בגדי כהונה	מחצית השקל
מנורה	קידוש הכהנים	כיוור
שלחן	שמן המנחה	קטורת
יריעות המשכן	מינוי בצלאל ואהליאב	שבת
פרוכת ומסך		
מזבח הנחשת		
חצר המשכן		

במבט ראשון בולטות שלוש חריגות מרכזיות מהסדר הצפוי (כלומר, מהפנימי ביותר החוצה):

א. הציווי על הדלקת המנורה, הפותח את פרשתנו מופיע לאחרי שהכתוב תאר כבר את חצר המשכן והמזבח אשר בו, למרות שהדלקת המנורה מתייחסת אל הכלים הפנימיים שהרי המנורה בקדש עמדה, והציווי על המנורה נאמר זה מכבר.

ב. הציווי על מזבח הקטורת, החותם את פרשת תצוה, נאמר רק לאחר ענייני הכהנים, למרות שמזבח זה עמד בקדש, בסמוך למנורה ולשולחן.

ג. גם הכיוור ממקומו שבחצר ומוזכר בסוף הרשימה.

הכפורת והמנורה

על מנת להבין מדוע הדלקת המנורה אינה נאמרת בסמוך לציווי על המנורה ונדחית עד לענייני הכהונה, יש לעמוד תחילה על מבנהו הכללי של המשכן.

ומסביר הרב יונתן גרוסמן:

20. הרב יונתן גרוסמן

בבית ה' ישנם שני חדרים: הקדש וקדש הקדשים. למעשה, בכל בית יש לפחות שני חדרים - הסלון, אליו נכנסים אורחים, שם אוכל בעל הבית ומפטפט עם אורחיו, וחדר השינה, שדלתו סגורה דרך כלל, ואליו לא נכנס כי אם בעליו (או בעליהם) של חדר השינה.

במבט ראשון נראה, כי גם המשכן, בית ה', בנוי בצורה דומה. החדר החיצוני (הקדש), שם הכהנים נכנסים, עורכים שולחן לפני בורא עולם ומדליקים אור במשכנו-מקדשו. במקביל, קיים אותו חדר פנימי שאליו אסר להיכנס, ודלתו (=הפרוכת)

(רעיון המבקש ליבון בפני עצמו הוא המקום המכריע שקיבלה המנורה בימי בית שני.

אז כבר לא היו ארון וכרובים, ומי שמילא את מקומם היתה המנורה.

הדבר מצביע גם על ההבדל הרוחני בין שני הבתים - התגלות שכינה המבוטאת דרך הארון והכרובים, או עבודת האדם המבוטא דרך המנורה).

ממילא, כבר כעת, בסדר הרשימה הראשונה, פותחת הדלקת המנורה את יחידת הכהונה - מיד אחריה נשמע על ציווי בגדי הכהונה, על הקדשתם ועל עיקר עבודתם במזבח העולה.

מזבח הקטורת והכיוור

החריגה השניה - מזבח הקטורת קשה עוד יותר.

לפני הציווי על מזבח הקטורת אנו קוראים על פסוקי חתימה מובהקים הסוגרים לכאורה את פרשת בניית המשכן:

23. פסוקי חתימה מובהקים של פרשת בניית המשכן

"וקדשתי את אהל מועד ואת המזבח ואת אהרן ואת בניו אקדש לכהן לי. ושכנתי בתוך בני ישראל והייתי להם לא-להים. וידעו כי אני ה' א-להיהם אשר הוצאתי אתם מארץ מצרים לשכני בתוכם אני ה' א-להיהם" (כ"ט, מד-מו).

והנה, למרבה ההפתעה, לאחר הסיום מצווה התורה לבנות מזבח קטורת, כך שלא די שהציווי אינו מופיע במקומו (בסמוך למנורה ולשולחן העומדים בקדש), הוא מופיע לאחר הסיום!

באותה יחידה אשר בה מופיע מזבח הקטורת, אנו קוראים גם על הכיוור, שאף אותו אנו מצפים למצוא קודם לכן, בצד מזבח העולה, עם כלי המשכן הנמצאים בחצר. גם אודותיו אנו קוראים, רק לאחר החתימה.

מזבח הקטורת והכיוור כתובים אם כן ברצף אחד, ולגבי מיקום שניהם הבעיה דומה, ונראה כי אף הפתרון זהה.

בניגוד לכלי המשכן הבסיסיים, הכיוור אינו מהווה חלק מהגדרת המשכן כ"בית ה'".

ייעודו הוא לאפשר לכהנים לעבוד במשכן.

הוא "רק" אמצעי המבקש לאפשר את העבודה עצמה, לאפשר את ההקרבה על גבי מזבח העולה, את הדלקת המנורה, את לחם הפנים וכו'.

לכן, אין מיקומו של הכיוור בתוך שאר כלי המשכן, ואדרבא, הוא גם מופיע לאחר החתימה המסיימת את הגדרתו הבסיסית של המשכן, שהרי הוא איננו חלק מהכלים הבסיסיים המגדירים את המשכן.

בצורה דומה ניתן לומר גם על מזבח הקטורת.

מעבודת יום-הכפורים נמצאנו למדים, כי ענן הקטורת מאפשר השראת שכינה לעין בשר ודם - "כי בענן אראה על הכפרת", כעין כיסוי המבקש לעמעם את הגילוי.

ייתכן, וזהו תפקידו של מזבח הקטורת גם לאורך השנה כולה: הוא נועד לאפשר לשכינה לשכון במשכן ולכסות את גילויה!

על פי זה, ברור מדוע מזבח הקטורת אינו נזכר עם שאר הכלים, שהרי גם הוא, ככיוור, "רק" מאפשר את גילוי השכינה במשכן, ומתגבר על יבעיה צדדית של גילוי שכינה לעין בשר ודם.

לפנינו אם כן דגם דומה ומקביל - הכרובים הנמצאים בקדש הקדשים, והמנורה הנמצאת בקדש.

ומסביר הרב יונתן גרוסמן:

22. הרב יונתן גרוסמן

בבואנו להגדיר את ההבדל שבין שני החדרים, דומני כי נתמקד בעמידת האדם מול ה'.

קדש הקדשים מבטא את פנייתו של ה' לאדם - שם נמצאים הלוחות ש"מכתב א- להים" המה - "ואל הארץ תתן את העדת אשר אתן אליך", ומבעד לכרובים שומע משה את דבר ה' - "ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת מבין שני הכרובים אשר על ארון העדת (שמות, כ"ה, כב). זהו החדר הפנימי והמוסתר בביתו של ה', ואל לא לאדם להיכנס פנימה, שהרי שם ה' מתגלה (בין אם התגלות נצחית - לוחות; ובין אם התגלות רגעית - הדיבור מבין הכרובים).

לעומת זאת, בקדש עובד האדם את קונו - מעלה לפניו אור, עורך לו שולחן ומקטיר לו קטורת. כאן, פונה האדם לה' ועובד לפניו.

ומציע הרב יונתן גרוסמן שהבדל זה קשור להבדל נוסף, ונראה שניתן "לשייך" את שני החדרים למשה ולאהרן.

בתיאור תפקידי הכלים שבחדר הפנימי שנזכרו לעיל, בולט הפן האישי שבדברי ה' אל משה - "העדת אשר אתן אליך"; "ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת".

האמנם ימשיך הדיבור לצאת מבין שני הכרובים לאורך כל הדורות?

לא נראה כך מתוך פשטי הפסוקים.

משה רשאי להיכנס לחדר הפנימי, בו ברורה התגלותו של ה' - הן מתוך לוחות נצחיים והן מתוך דיבור זמני, אך לאחר פטירתו, שוב לא ניתן להיכנס לחדר זה.

משה נותן לעם את לוחות העדות, ומקבל את דברי ה' - "את כל אשר אצוה אותך אל בני ישראל".

עמדה זו קשורה לחדר הפנימי המוסתר, לקדש הקדשים.

לעומת זאת, בקדש, ישנו דגש דווקא על אהרן.

חדר זה מבטא את עבודת האדם ושליחיו הכהנים מול ה'.

בזמן חנוכת המשכן משה עבד במשכן ועשה את כל תפקידי הכהן, אולם, על פי אחת הדעות, כבר אז העלה אהרון (בדווקא) את הנרות במנורה, ולא משה עשה זאת, בשל הקשר האדוק הקיים בין הדלקת המנורה ואהרון דווקא, בשל עמידתה של המנורה כפסגת עמידת האדם מול ה' בעבודתו אותו.

כשם שהכרובים מייצגים את שיא פניית ה' לאדם, כך המנורה, המקבילה לכרובים, מייצגת את שיא העמידה מול ה', אך שוב, כאדם העובד את ה', גם אם הוא לא זוכה להתגלות בכל עת.

משה אינו מתאים להדלקת המנורה באשר יחסיו עם הקב"ה מושתתים על דיבור ישיר - "פה אל פה אדבר בו, במראה ולא בחידות".

לעומתו, אהרון אחראי על הדלקת המנורה, ואדרבא, חלק מחינוכו לעבודת הכהונה מודגשת דרך הדלקתו את המנורה.

לכרוב ומלא חפניך גחלי אש מבינות לכרבים, וזרק על העיר, ויבא לעיניי" (יחזקאל י', ב).

לסיכום, בעוד הכיור מאפשר את עבודת הכהנים, מזבח הקטורת מאפשר את השראת כ"בית ה'", אך שניהם אמצעי בלבד לתפקודו של המשכן, ולכן שניהם מופיעים לאחר פסוקי החתימה המסיימים את הציווי על בניית הבית וכליו.

כך לאורך התנ"ך כולו, לפני התגלות אלוהית או בצדה ישנו כיסוי המאפשר את המפגש עם ההתגלות האלוהית.

בספרי התורה, יורד ה' בענן ולפני שמרכבת השכינה עוזבת את ירושלים ועומדת ליסוע בחוצות העיר, מצווה המלאך לפזר גחלי אש בעיר, מיסוך עשן - "בא אל בינות לגלגל אל תחת